بناهای تاریخی افغانستان

میرمن نانسی هچ دوپری

شرح تصویر روی جلد:

گنبد مقبرهٔ گوهر شاد، در هرات

بناهای تاریخی افغانستان

PROPERTY OF
ARIC
Established
1988

نگارش

میرمن نانسی هچ دوپری

PROPERTY OF
ACKU
7775

۱۹۹۸/۱۳۷۷

نام کتاب	:	بناهای تاریخی افغانستان
نگارنده	:	میرمن نانسی هج دوپری
مترجم به دری	:	حامد
کمپوزر	:	امان الله رفیع
ناشر	:	ادارهٔ کتابخانه های سیار اریك
سال طبع	:	۱۹۹۸/۱۳۷۷
جای طبع	:	پشاور

بسم الله الرحمن الرحیم

اریك از دو سال به این سو پروگرام ارسال کتابخانه های سیار را به ولایات مختلف افغانستان رویدست گرفته است. کتابخانه های سیار به شکل صندوقهای فلزی ساخته شده، در محل خاصی گذاشته میشود، مردم منطقه می آیند، کتابهارا به طور امانت می برند، میخوانند و به مردم گرد و نواح خویش میشنوانند، بعد ازان دوباره برمی گردانند و به عوض آن کتابهای دگری را می برند و بدینترتیب تمام کتب کتابخانه در منطقه خوانده می شوند و بعد از آن این کتابخانهٔ سیار به منطقه دگری منتقل می شود.

ما تلاش ورزیده ایم برای این کتابخانهٔ سیار کتابهایی را گرد آوریم که از سویی زبان آن ساده و روان باشد و از جانبی مطالب مورد نیاز مردم را داشته باشند تا آنها را در زنده گی روزمرهٔ شان مثل زراعت، مالداری، صنایع دستی، مرغداری و غیره مدد رسانند.

ما در پهلوی کتابخانه های سیار این سروی را نیز انجام می دهیم که مردم به چه نوع آثارو مواد نیاز دارند، و میکوشیم خواسته ها و مواد مورد نیاز آنانرا تثبیت و تشخیص نماییم. متأسفانه درینباره کتب مطلوب را بدست آورده نتوانستیم تا در کتبخانه های سیار آنها را به خدمت خواننده گان عزیز پیشکش نماییم.

برای پرکردن این خلا سال پار پیشنهادی به UNOCHA تقدیم شد تا مارا در جهت چاپ و انتشار تعدادی از کتب مورد نیاز و مفید برای خواننده گان ما مساعدت کنند و برای کار سیستماتیك و بهتر یك هیأت مشترك نماینده گان اداره "اریك"و عده یی از محققان و نویسنده گان انتخاب گردیدند تا کار را آغاز نمایند و کتابهای مورد نیاز را یاخود و یا هم توسط مولفان و نویسنده گانی که در موضوع تخصص و مهارت کافی دارند، تهیه کنند و تمام مراحل پلانگذاری، تهیه، چاپ و انتشار آن را مشترکاً به پیش ببرند. این هیأت متشکل است از همکار صمیمی افغانها خانم نانسی هچ دوپری، حبیب الله رفیع، سر محقق زلمی هیواد مل، حسین فخری، محمد فهیم رحیمیار و محمد رفیع.

ما از تمام خواننده گان عزیز خویش در دهات، شهرهای مختلف کشور که از کتابخانه های سیار ما مستفید می گردند متوقعیم که نیازها، خواسته هاو پرسشهای خویش را به ما بفرستند و از تمام نویسنده گان و عالمان کشور تقاضا میکنیم که درین راه با ما همگام گردند تا بتوانیم برای مردم خویش کتب بهتر و مفید تری را تقدیم نماییم!

با احترام

"ادارهٔ کتابخانه های سیار اریك"

فهرست

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
مینار چکری	۳
بامیان	۵
گلدره (لوگر)	۱۰
کتیبهٔ ارزگان	۱۲
ورود اسلام	۱۵
مسجد نه گنبد	۱۶
غزنی	۱۸
مینار های غزنی	۲۰
قلعهٔ بست	۲۲
زیارت بابا حاتم	۲۴
مینار جام	۲۶
مسجد جامع هرات	۳۰

مجتمع مصلای هرات..... ۳۲
گازرگاه هرات..... ۳۵
آبدات دگر هرات..... ۳۶
قلعهٔ اختیار الدین..... ۳۸
روضهٔ شاه ولایت مآب..... ۴۰
زیارت خواجه ابو نصر پارسا..... ۴۲
باغ بابر کابل..... ۴۴
چهل زینهٔ کندهار..... ۴۶
زیارت احمد شاه بابا..... ۴۸
زیارت میرویس..... ۵۰
مقبرهٔ تیمورشاه..... ۵۲
تخت پل..... ۵۴
قرن نزدهم (کابل)..... ۵۶
قرن بیستم (کابل)..... ۵۸
پغمان..... ۶۰

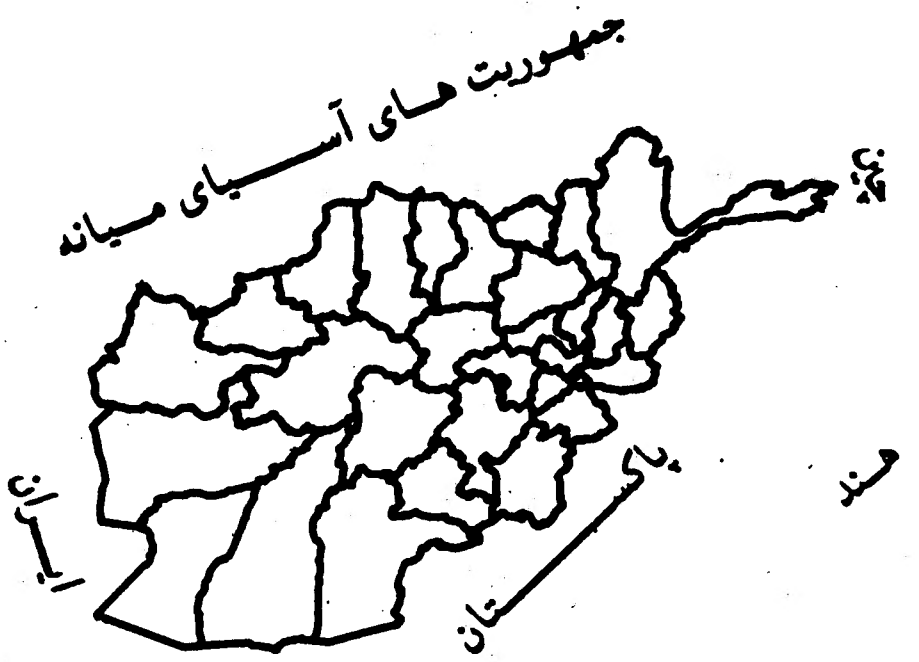

مُقَدِّمَه

افغانستان در مرکز راههای تجارتی باستانی قرار گرفته است. همین شاهرا ها این ساحه را در جنوب با هند؛ در شمال با آسیای مرکزی؛ در غرب با ایران، عراق، شام، مصر و روم و در شرق با چین وصل میکرد.

مردم تمامی این مناطق دور افتاده از افغانستان عبور میکردند. عدهٔ زیادی از آنان و مردم بومی افغانستان آبدات خیلی

زیبایی در این کشور اعمار کردند. شماری از این آبدات در هیچ جایی از جهان نظیر ندارند. آثار و بقایای بعضی از شهر های اولیهٔ باستانی توسط باستانشناسان کشف گردیده اند. این موضوع جداگانه است که بایست مورد بررسی قرار گیرد.

در این کتاب ما صرفاً شماری از بناهای مهمی را که در طی قرون متمادی توسط مردم مختلفی اعمار گردیده، مورد بحث قرار میدهیم.

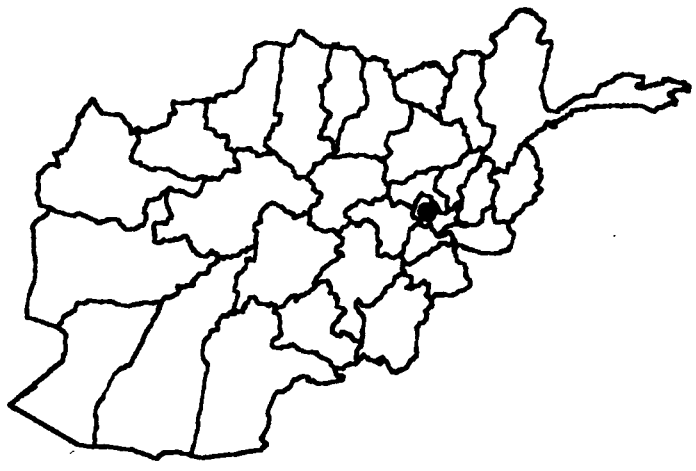

مینار چکری

کابل

حدود دو هزار سال، مینار چکری کاروانهایی را راهنمایی میکرد که شمالاًو جنوباً از وادی کابل عبور میکردند. این مینار در قلهٔ تخت شاه واقع شده بود.

این مینار در عصر کوشانیان- که آیین بودایی در منطقه ترویج گردید- ساخته شده بود. این مینار استوانه یی که دارای بیست متر ارتفاع بود، توسط سنگهایی بنا یافته که به طرز خیلی ماهرانه یی قطع گردیده و تراشیده شده بود. این صنعت سنگتراشی گلدار نامیده میشد. عصر کوشانیان به خاطر این صنعت، شهرت خاصی دارد.

در جریان جنگهای اخیر، مینار چکری مورد اصابت یك راکت قرار گرفت. در ماه حمل سال ۱۳۷۷ (مارچ۱۹۹۸) این مینار به علل نامعلومی فرو ریخت. فرو ریزی مینار ضایعهٔ بزرگی برای میراث فرهنگی افغانستان به شمار میرود.

عکاسی افجه

مینار چکری پیش از ماه
حمل ۱۳۷۷ خورشیدی،
مارچ ۱۹۹۸م

عکاسی عبدالله سوشیتید پریس

مینار چکری پس از
حمل ۱۳۷۷ خورشیدی،
مارچ ۱۹۹۸م

بامیان

حدود هزارو هشت صد تانه صد سال پیش کاروانهای زیادی در طول و عرض افغانستان به مسافرت میپرداختند. معمولاً این کاروانها جواهرات، پوستین و سایر اشیای لکس را حمل میکردند. قیمتی ترین این اشیا ابریشم بود که از چین آورده میشد. به همین دلیل، این مسیر تجاری به نام "جادهٔ ابریشم" مسمی گردید. این جاده در عصر شاهان کوشانی و به ویژه در دورهٔ کنیشکا، رونق زیاد یافت.

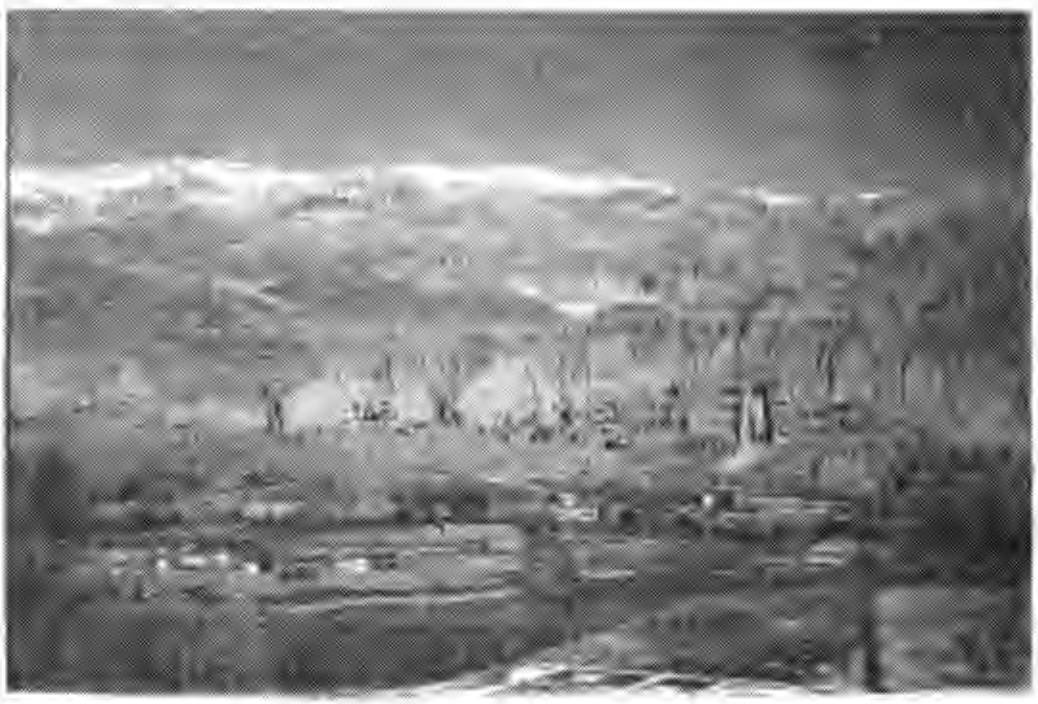

نمایی‌از مجسمه های بودا در بامیان

(عکاسی: سندیگال)

کنیشکا حدود هزارو هشت صد و هفتاد سال قبل سلطنت میکرد.

شمار زیادی از زایرین بودایی چین نیز ازین راه عبور میکردند.

آنان به هند یعنی جایی که بودا بیش از دو هزار سال قبل در آن متولد گردیده بود، سفر میکردند.

زایرین بودایی در ساحهٔ افغانی اول به بلخ میآمدند و در راه سفر از بلخ به هند، آنان باید از سلسله کوههای هندوکش عبور میکردند.

این سفرها طولانی، خیلی خسته کننده و اغلب خطرناک میبود.

در اواسط راه، وادی زیبا و آرامی موقعیت داشت که امروز بامیان نامیده میشود. کاروانهادر این نقطه به منظور استراحت توقف میکردند.

کاروانسراهای این ناحیه خیلی مزدحم و پر سروصدا میبودند. دیری نگذشت که زایرین به این فکر افتادند که دور از هیاهوی کاروانسراها، به اعمار معابد بپردازند.

در سمت شمالی درهٔ بامیان، صخرهٔ مرتفعی قرار دارد که از ریگ و سنگ تشکیل گردیده است. در همین نقطه بود که زایرین مغاره هایی جهت اقامت برای خود درست کردند.

نقاشیهای روی دیوار در مغاره های بامیان

(رسامی: پاوند)

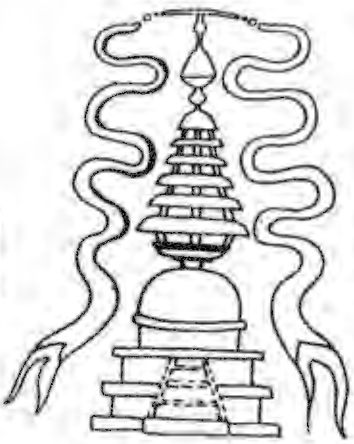

تصاویر با حکاکیهای برجسته گل و گاه

(رسامی: پاوند)

شماری از همین مغاره ها به حجره هایی مبدل شدند که راهبان در آن اقامت دایمی گزیدند. در دگر مغاره ها، به انجام مراسم مذهبی خویش میپرداختند. به مرور زمان، بعضی از این محلهای مقدس به تصاویر آراسته شدند.

مرکز تجمع این مجتمعات مذهبی دو مجسمهٔ بودا بود. مجسمه یی واقع در ناحیهٔ شرقی که ۳۸ متر ارتفاع دارد و ارتفاع مجسمهٔ دگری که در سمت غرب واقع شده است، پنجاه و پنج متر است. این دو، بزرگترین مجسمه های بودا در جهان به شمار میروند.

مجسمه های بودا در رواقهای مملو از تصاویر دیواری قرار دارند.

تصاویر بالای بودای بزرگ، نمایانگر صحنه هایی از بهشت است.

در بعضی از مغاره ها، تصاویر اغلب آمیخته با حکاکیهای خیلی برجسته ایست که از گل و کاه تراشیده شده که صرفاًدر افغانستان به کار میرود.

مجسمه های بودا در بامیان، یکی از عجایب جهان به شمار میروند.

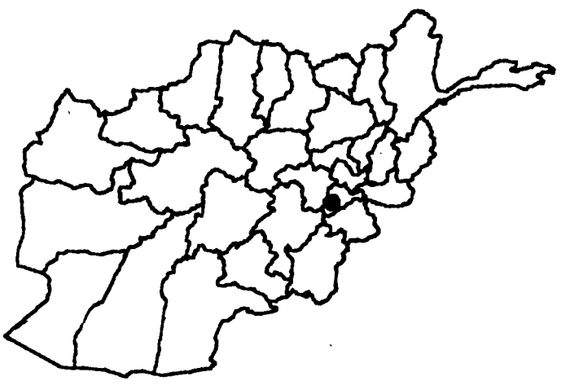

گلدره

لوگر

تمام چشم انداز افغانستان آراسته به آبدات بودایی است. بیشتر آنها صومعه هایی بودند که یك جا با استوپه ها بناء گردیده بودند. استوپه بنای مرکزی ایست که در اطراف آن مراسم مذهبی به جا آورده میشد. بیشتر آنها ویران شده اند. یك مورد مخصوصاً خوب یك صومعهٔ استوپه در گلدرهٔ وادی لوگر واقع در جنوبشرق کابل، موقعیت دارد.

این استوپه بریك صفهٔ مربع شکل واقع گردیده، متشکل از دو دهل استوانه یی است که در بالای آنها گنبدی قرار دارد. ساختمان این استوپه از آثار عالی "سنگتراشی گلدار" به شمار میرود.

در سالهای اخیر این استوپه دوباره آسیب دیده است که ضایعهٔ درد آوری برای میراث فرهنگی افغانستان به شمار میرود.

استوپهٔ گلدرهٔ لوگر (عکاسی: بریگیتا نوباکر)

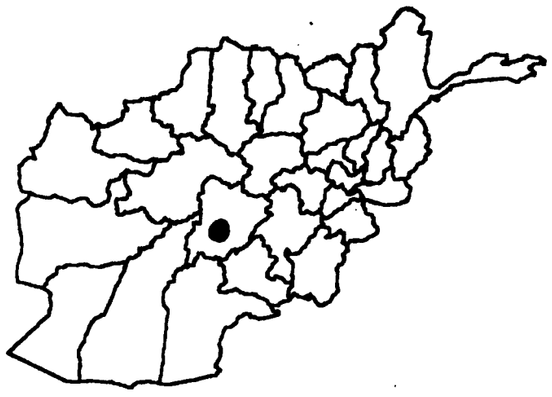

کتیبهٔ ارزگان

تعداد زیادی از ابنیهٔ بودایی سالها قبل در اثر بی توجهی و ویرانی نابود شده اند. پس از مرگ کنیشکا، راههای تجاری منقطع گردیده، قبایل بدوی در آسیای مرکزی قدرت را به دست گرفتند.

در این هنگام افغانستان در بین شماری از حکمرانان تقسیم شده بود که بعضی بودایی و شمار دگرآن هندو بودند.

از جملهٔ این حکمرانان، یفتلیان حدود شش صد سال قبل وارد این منطقه گردیده، مدت دو صد سال حکومت کردند. از این دورهٔ طولانی هیچگونه آبده یی باقی نمانده است؛ در حالی که سکه های زیادی از آن دوره به جا مانده است.

کتیبهٔ ارزگان

(عکاسی ارتی سترانه)

شماری از مورخین بین کتیبه یی که در ارزگان به دست آمده است و نوشته های روی سکه های یفتلی، شباهتهایی میبینند.

کتیبهٔ ارزگان به سلطان زابل منسوب میگردد که بعد از ظهور اعراب. یك مخالف مهم آنان به شمار میرفت.

از کشف کتیبه ارزگان در سال ۱۹۵۳م (۱۳۳۲هـ.ش) خبر داده شد. شاید در مناطقی که گمان نمیرود، شواهد برجستهٔ تاریخی مدفون باشد. هر فرد افغان با یاد داشت آنچه در نزدیکی قریهٔ محل سکونتش وجود دارد، میتواند در افزایش معلومات تاریخی افغانستان مصدر خدمت گردد.

ورود اسلام

تعداد زیادی از ابنیهٔ زیبای افغانستان، مربوط به دورهٔ اسلامی است این آبدات نیز نمایانگر مهارتها و سلیقه های تعداد متنوع از مردمان وابسته به نژاد های مختلف است. در نواحی شرقی خلافت عباسی چندین سلسله حکومت کردند که باطاهریان در ۲۰۵/۸۲۱ در خراسان، صفاریان در ۲۵۳/۸۶۷ در نیمروز و سامانیان در ۲۷۹/۸۹۲ در بخارا و بلخ آغاز میگردد.

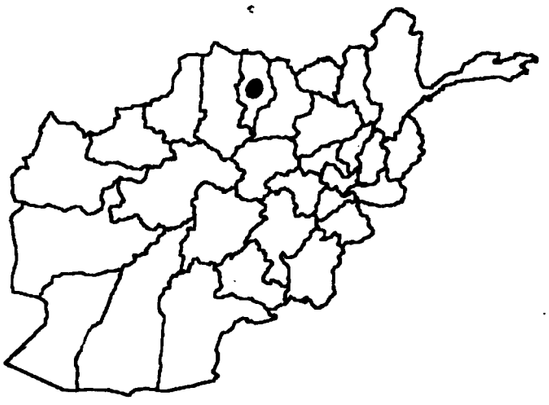

مسجد نه گنبد

بلخ

سامانیان به خاطر ظرافت و آراسته گی شان شهره بودند. مسجد نه گنبد که مسجد حاجی پیاده نیز نامیده میشود، نمونه ایست زیبا و ظریف از آن دوران. این مسجد در سه کیلو متری جنوب شهر بلخ واقع شده است.

این قدیمیترین مسجدی است که تا حال در افغانستان شناخته شده است. تاریخ ساخت آن به نیمهٔ دوم قرن سوم هجری (نهم میلادی) برمیگردد.

این مسجد زیاد بزرگ نبوده، صرفاً ده متر مربع مساحت دارد. آنچه آنرا اعجاب آور میسازد، آرایشهای آن است. ستونها و کمانهایش که زمانی نه گنبد را حمل میکردند، با انواع طرحهای هندسی و گلدار تزیین گردیده، که به صورت مقعر گچبری شده است.

مسجد نه گنبد (بلخ)

(عکاسی: تانسی دوبری)

این مسجد شدیداً نیازمند حفاظت متخصصانه است. یکی از کمانها منکسر گردیده، با خطر فرو ریزی روبه رو است. باد و باران د کوراسیون آنرا از بین میبرد. اگر این مسجد فرو ریزد، برای میراث فرهنگی افغانستان یك تراژیدی خواهد بود

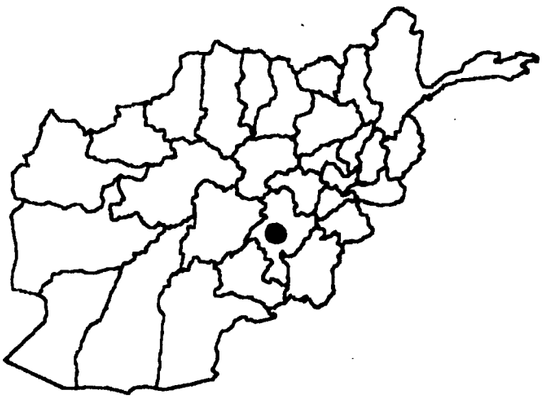

غزنی

غزنویان جانشین سامانیان شدند. این سلسله توسط لشکریان ترك نژاد استقرار یافت که از زمامداران سامانی خود جدا شده ، امپراطوری عظیم غزنه را تهدا بگذاری کردند که یك دورهٔ درخشان تاریخ افغانستان به شمار میرود.

سلطان محمود از نامدارترین زمامداران غزنوی بود. مقبرهٔ وی که با سنگ مرمر زیبایی پوشانیده شده در قریهٔ روضه موقعیت دارد. سلطان محمود در سال ۳۸۸هـ (۹۹۸ میلادی) برتخت جلوس کرده، در سال ۴۲۱هـ (۱۰۳۰م) وفات کرد.

مقبرهٔ سلطان محمود غزنوی

(عکاسی: دومینیک داربوا)

تشریح سنگ نبشتهٔ مرقد سلطان

(عکاسی: دومینیک داربوا)

مینار های غزنی

دو آبدهٔ با هیبت دورهٔ غزنوی مینار هایی هستند که در شرق شهر کنونی غزنی واقع شده اند. عالیترین آنها مینااریست که در دوران مسعود سوم ساخته شده است. مینار دگر در دورهٔ سلطان بهرام شاه آخرین پادشاه غزنوی ساخته شده است. این دو پادشاه در نیمهٔ اول قرن دوازدهم میلادی زنده گی میکردند.

حالت کنونی که این دو مینار در آن قرار دارند، صرفاً بخشی از ارتفاع اصلی آنانست. آرایش برجستهٔ پیچ در پیچ روی خشت، شامل کتیبه های خطوط کوفی و نسخ است. بعدها همین سبك تزیین منبع الهام معماری غوریان در جام شد.

عکاسی: فرنی فراون فلدر

تشریح مینار سلطان مسعود سوم

مینار بهرام شاه

عکاسی: لویس دوپری

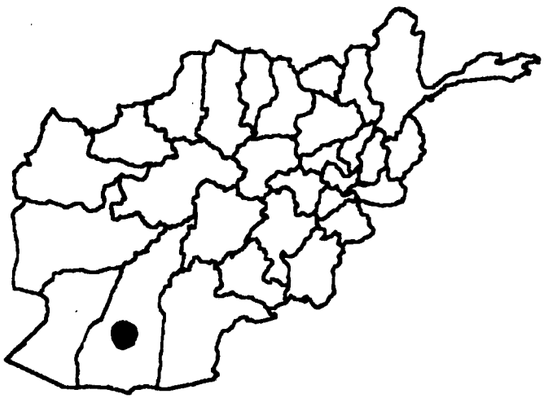

قلعهٔ بست

هلمند

غزنویان در زمستانهای سرد به سمت چپ به بست هلمند میرفتند. تپهٔ عظیمی در این منطقه از محل قلعه یی حکایت میکند که برجهایی در پیرامون آن وجود داشت. در دامنهٔ همین تپه بازارها، کاروانسراها، حمامها و مساجد بزرگ وجود داشته که امروز از آنها ویرانه یی بیش نمانده است. زیرا این شهر باستانی چندین بار توسط فاتحین مشهوری چون چنگیز خان در قرن سیزدهم میلادیِ و تیمور در قرن چهاردهم غارت و آتش زده شده است.

هنوزهم طاقی به پهنای ۲۵ متر در این منطقه وجود دارد که مربوط به قرن یازدهم میلادی بوده، به طرز پر شکوهی آراسته شده است. این طاق توسط متخصصین اُمور نگهداشت، احیأو تقویت گردیده است ولی نیازمند تدابیر نگهداشت عاجل است.

طاق قلعهٔ بست

(عکاسی: دومینیک داریوا)

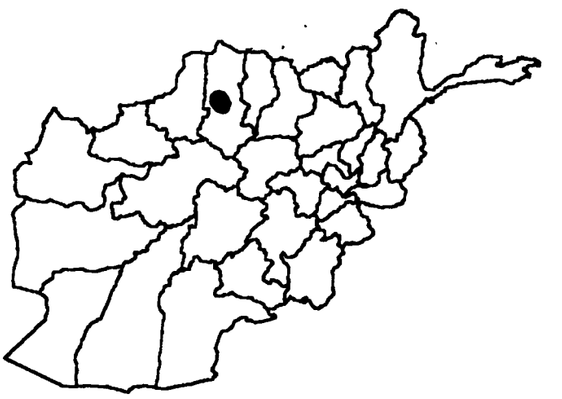

زیارت بابا حاتم

جوزجان

بر زیارت بابا حاتم در ولایت جوزجان واقع در غرب مزار شریف نیز تزیین خشتی به سبك غزنوی، به کار برده شده است. خشتهایی که در دیوار های این ساختمان گنبد دار مربع شکل به کار برده شده به طرز متحد الشکل قرار داده شده اند و در عین حال یك کتیبهٔ خشتی برجسته که به شیوهٔ ماهرانهٔ تراشیده در گرداگرد مدخل قرار داده شده است.

قسمت داخلی به تزیینات و آرایشهای گچبری شده آراسته شده بیشتر آن شبیه به طرحهای خشتی بیرونی است.

این مرقد احتمالاً مربوط به قرن دوازدهم است.

زیارت بابا حاتم

(عکاسی: زیبا صدیقه)

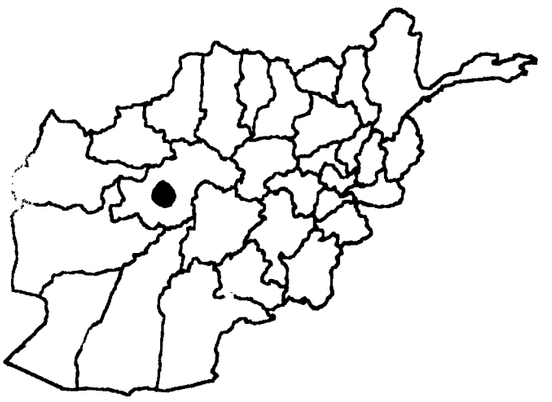

"مینار"جام

غور

تماشایی ترین آبدهٔ دورهٔ وسطی اسلامی، برج باریکی است که با ذوق و ظرافت در کنار هریرود در یك درهٔ دور افتاده سلسله کوههای مرکزی ولایت غور، اعمار شده است.

این ساختمان عموماً مناره خوانده میشود. اما فضای اطراف آن، آنچنان محدود است که به مشکل بتوان تصور کرد که مسجد بزرگی در کنار این منارهٔ اعجاب آور یاد گاری در کجا اعمار شده باشد.

کوههای ناهموار خشك این نقطه را در محاصره گرفته اند.

افزون برآن انتظار میرفت که چنین آبدهٔ بزرگ و عظیمی باید در مرکز یك شهر بزرگ قرار میداشت. در دامنهٔ این مناره هیچ

مینار جام

(عکاسی: سندیگال)

تشریح مینار جام

(عکاسی: سندیگال)

زمین خالی یا آثار باستانی وجود ندارد. به همین دلیل، هدف از اعمار آن همچنان یك معما باقی مانده است.

رویهمرفته، زیبایی این ساختمان قابل تحسین بوده، کار هنرمندان ماهری که این جا کار کرده اند نیز قابل تمجید است. اسم معمار این ساختمان علی بوده است که دو جا بر ساختمان مشاهده میشود.

این برج باریك که از پایین به طرف بالا از قطر آن کاسته میشود شصت و شش متر ارتفاع دارد و متشکل از سه طبقه است که هر کدام آن دارای بالکن است. در بالای آن دالانی قرار دارد که دارای شش اطاق است.

تهداب هشت ضلعی آن چهارده متر قطر دارد. هشت تختهٔ طبقهٔ اول متصل تهداب هشت ضلعی با طرحهای هندسی و گلدار برجستهٔ خشتهای ساخته از خاك نرم، آراسته شده است.

دقیقاً در زیر اولین برنده، کتیبهٔ عالیی قرار دارد که از خشت لعابدار آبیرنگ تراشیده شده، با زمینهٔ گلابی، جلوه نمایی میکند کتیبه تنها رنگی است که در تمام طرح به کار برده شده است.

این کتیبهٔ درخشان اسم شخصی را آشکار میسازد که مسؤولیت ایجاد این "مناره" را بعهده داشته است:

غیاث الدین محمد سام، سلطان باشکوه، شاه شاهان.

سلطان غیاث الدین بزرگترین فرد سلسلهٔ غوریان بود که تا اوایل قرن سیزدهم دوام کرد.

متن کامل سورهٔ نزدهم قرآن مجید در گرداگرد این مناره، تراشیده شده است.

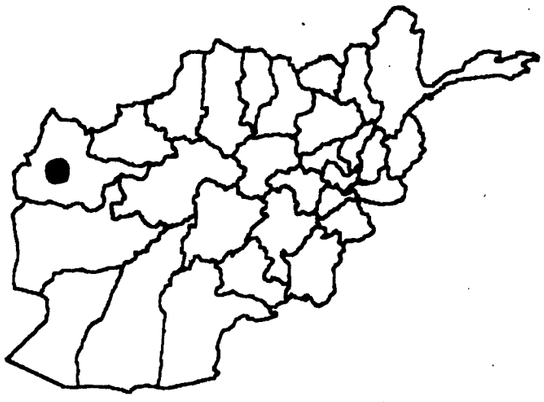

مسجد جامع هرات

مسجد جامع هرات- به شکل کنونی- را سلطان غیاث الدین غوری طرحریزی کرد. جسد وی در زیر گنبد در عقب ایوان شمالی مدفون گردید (۱۲۰۲م) .مقبرهٔ وی فاقد تزیینات است.

تنها بخش کوچکی از مسجد عهد غوریان در درورودی جنوبی باقی مانده است. یك کتیبهٔ تابان برجستهٔ آبیرنگ بر بالای زمینهٔ گلابیرنگ، تماشایی را به یاد کتیبهٔ جام میاندازد. اسم سلطان در کتیبهٔ هرات نیز مشاهده میشود.

این تزیینات دورهٔ غوری بعدها در زیر کار تزیین دورهٔ تیموریان مخفی ماند. کار شناسان روی کاری را در سال ۱۹۶۴ دور

ساختند. تیموریان تمام مسجد را مطابق ذوق و سلیقهٔ خود تزیین کردند. بخش زیادی از کار پر مصرف عصر تیموریان باقی نمانده است. اما، در نو کاریهایی که در سال ۱۹۴۳م (۱۳۲۲ش) آغاز گردید، سعی شده است طرحهای اصلی بازسازی شوند.

پایتخت در هرات واقع شده بود. در قرن شانزدهم، تیموریان با جلب هنر مندان، معماران، فیلسوفان و شعراء به دربار خود، رهبری نهضت احیای فرهنگی را به دست گرفتند.

شاهرخ و همسرش گوهر شاد از پیشتازان دورهٔ اول به شمار میروند. حکومت سلطان حسین بایقراء (۱۵۰۶-۱۴۶۸م)دورهٔ طلایی تیموریان بود.

مجتمع مصلای هرات

مجتمع مصلی که توسط ملکه گوهرشاد طرحریزی گردید و تحت نظارت وی اعمار شد، زمانی بزرگترین افتخار هرات به شمار میرفت. در مجاورت آن، مدرسهٔ سلطان حسین بایقراء قرار داشت.

این مصلی در سال ۱۸۸۵ میلادی عمداً ویران گردید. هدف ازین کار ایجاد فضای لازم برای توپچی مدافعین شهر بود. در جریان جنگهای اخیر دوباره شدیداً آسیب دید. صرفاً پنج منارهٔ آن باقی مانده است. دوتای آن در اثر اصابت راکت صدمه دیده اند. پس از آنکه حفاظ درختها از برابر آن دور شده، باد تزیینات کاشیکاری آنرا از بین میبرد.

مقبرهٔ گوهر شاد باگنبد کاشیکاری شدهٔ آبیرنگ دندانه دار آن، شدیداً صدمه دیده است. بخش داخلی تزیین گردیده و رنگمالی شدهٔ آن، در حالت بهتری قرار دارد.

مسجد جامع هرات

(عکاسی: محمد رفیع)

مصلای هرات

گازرگاه هرات

شاهرخ در زیارت خواجه عبدالله انصاری صوفی و شاعر مشهور (متولد۱۰۰۶ م در هرات)عمارتهای پر مصرفی اعمار کرد. در این جا بخش عظیمی از کاشیکاری اصلی عصر تیموریان باقی مانده است.

علاوه برآن در محوطهٔ این جا لوح مزار های خیلی زیبایی از دوره های مختلف وجود دارد.

زیارت خواجه عبدالله انصاری در هرات

(عکاسی: بردهنسن)

کاشیکاریهای کهن رواق
گازرگاه شریف (هرات)

(عکاسی: بردهنسن)

آبدات دگر هرات

ذوق و سلیقهٔ عالی تیموریان به مساجد، مدارس و زیارتها محدود نماند. هرچه آنان اعمار کرده اند، دارای شکوه هنری خوش آیند بود.

پل زیبای کمانی که به نام پل مالان یاد میشود توجه امپراطور بابر را به هنگام دیدار از هرات در سال ۱۵۰۶ م جلب کرد. وی زیبایی دلفریب آنرا ستایش کرد.

در چهار سوق، چندین بازار سرپوشیدهٔ دارای ابعاد خیلی پر شکوه وجود داشت. حوض چهار سوق از لحاظ فن تعمیر دارای اهمیت خاصی است.

پل مالان

(عکاسی: برتت گلاتزر)

کاروان سرای

(هوات)

(عکاسی: انگرهنسن)

قلعهٔ اختیار الدین هرات

این قلعه که به شکل کنونی اش در سال ۱۳۰۵ م ساخته شده است، دارای تاریخچهٔ طولانی و پر از فراز و نشیب است. چنگیز خان و تیمور لنگ در پای این قلعه جنگیدند. شاهرخ آنرا باز سازی کرده به مدت یك صد سال قلب امپراطوری تیموری ساخت.

در قرن بیستم، این قلعه رو به ویرانی گذاشت. به دلیل اهمیت خاصش، یونسکو در دههٔ هفتاد، در نوسازی آن سهیم گردید.

قلعهٔ اختیار الدین (هرات)

(عکاسی: محمد رفیع)

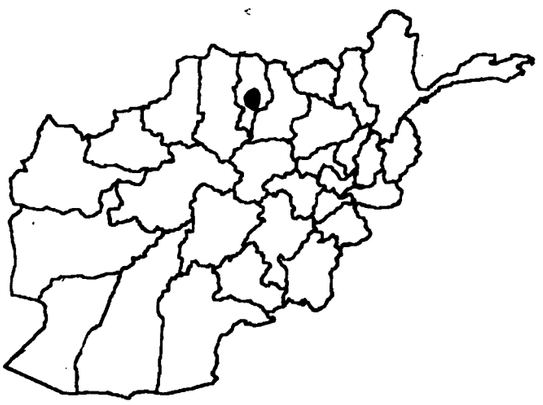

روضهٔ شاه ولایتمآب

مزار شریف

این مقبرهٔ پر شکوه در مزار شریف، مدفن حضرت علی(رض) پنداشته میشود. این محل، دارای یك تاریخچهٔ طولانی است.

اولین ساختمان آن که توسط پادشاه بزرگ سلجوق سلطان سنجر در سال ۱۱۳۶ م ساخته شده بود، توسط چنگیز خان تخریب شد.

بار دگر، این قلعه توسط سلطان حسین بایقراء پادشاه تیموری اعمار گردید. تزیینات پر مصرف در کاربرد آرایش کاشیکاری موزاییك در آن، به پیروی از سبك هرات صورت گرفته است.

هیچ یك از کاشیکاریهای قرن پانزدهم باقی نمانده است؛ اما بازسازیهای اخیر بر اساس نمونه های قبلی صورت گرفته است.

روضهٔ شاه ولایت مآب در مزار شریف

(عکاسی: ناتسی دوبری)

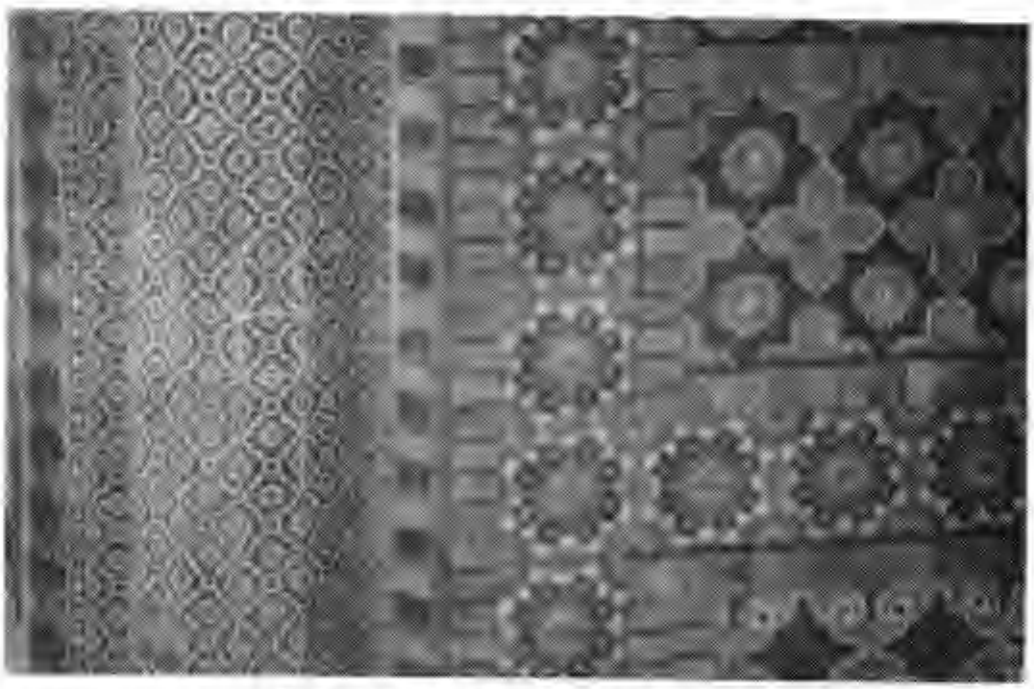

کاشیکاریهای جدید روضهٔ شاه ولایت مآب

(عکاسی: ناتسی دوبری)

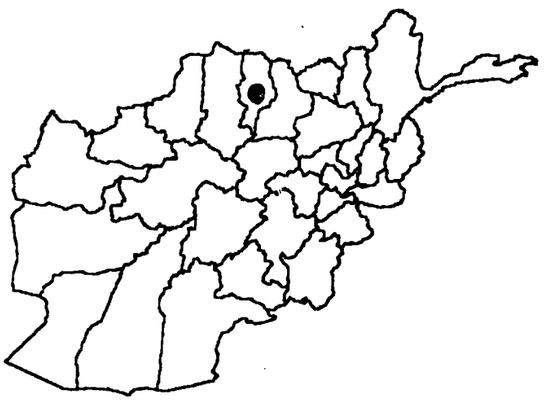

زیارت خواجه ابو نصر پارسا
در بلخ

نفوذ سبك معماری تیموریان در مزار خواجه ابونصر پارسا در بلخ نیز دیده میشود. جالبترین بخش آن، گنبد دندانه دار تابنده ایست و به گنبدی شباهت دارد که مزار گوهر شاد در مصلای هرات را میپوشاند.

یکی از مختصات بیمانند این جا، استفاده از ستونهای پیچا پیچی است که در اطراف مدخل قرار دارد.

خواجه ابونصر پارسا یك دانشمند برجستهٔ الهیات بود. مدرسه یی که وی در آن تدریس میکرد توسط فیروزه بیگم مادر سلطان حسین بایقرا تاسیس گردیده بود. خواجه پارسا بعد ها در بلخ متوطن گردید و در سال ۱۴۶۰ م در آن جا وفات کرد.

زیارت خواجه ابو نصر پارسا در بلخ عکاسی ناتسی دوبری

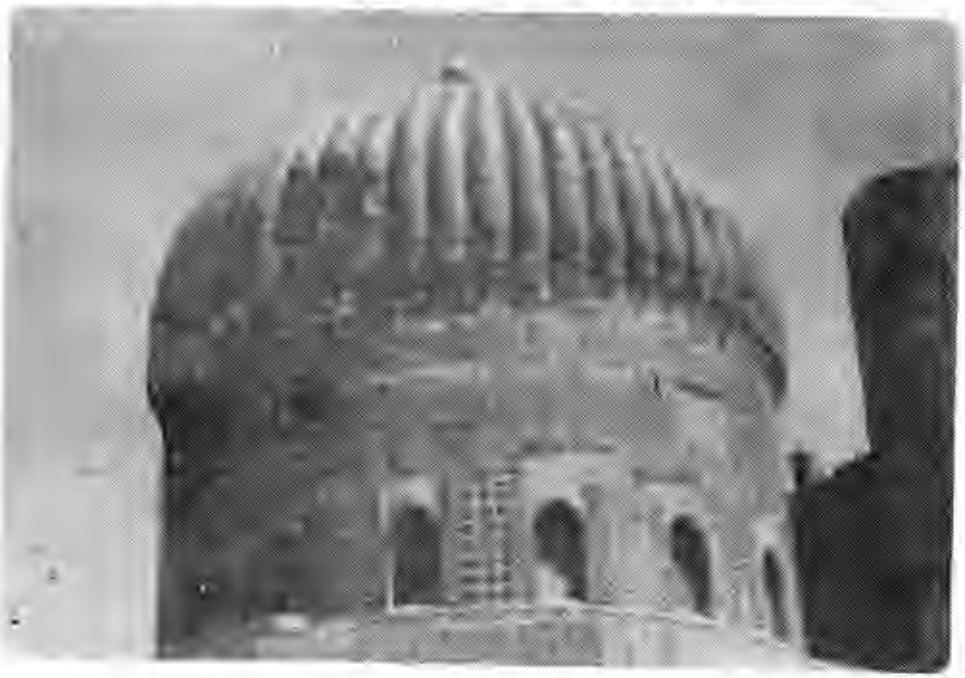

گنبد زیارت خواجه ابو نصر پارسا عکاسی ناتسی دوبری

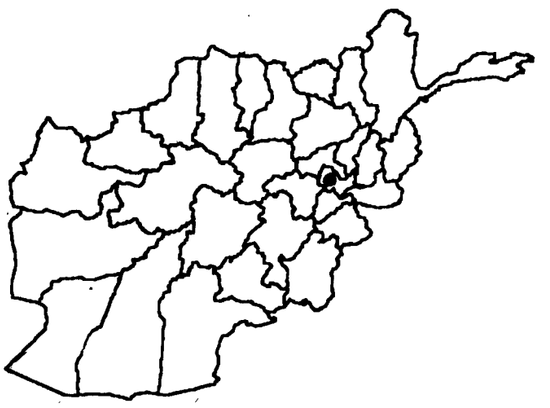

باغ بابر کابل

ظهیرالدین محمد که در تاریخ به امپراطور بابر شهرت دارد و مؤسس امپراطوری عظیم مغل بود، در سال ۱۵۳۰م در آگرهٔ هندوستان در گذشت. آخرین آرزوی وی این بود که در باغ دلکشی در کابل مدفون گردد.

لوح مزار وی متعلق عصر امپراطور جهانگیر در قرن هفدهم است.

سنگ مرمر روی مرقد وی توسط نادر خان (۳۳-۱۹۲۹م) گذاشته شد.

این باغ که توسط امپراطور بابر طرحریزی شده بود، در اصل دارای هشت تراس بود و مزین به جویبارها، حوضها و آبشارهای جاری.

امپراطور شاه جهان در تجلیل فتح بلخ و بدخشان توسط نیروهایش یك مسجد پر شکوه مرمرین در پایین مرقد اعمار کرد. کتیبهٔ موجود، حاوی این حوادث است.

مقبرهٔ امپراطور بابر
در کابل

(عکاسی: رابرت میکرو)

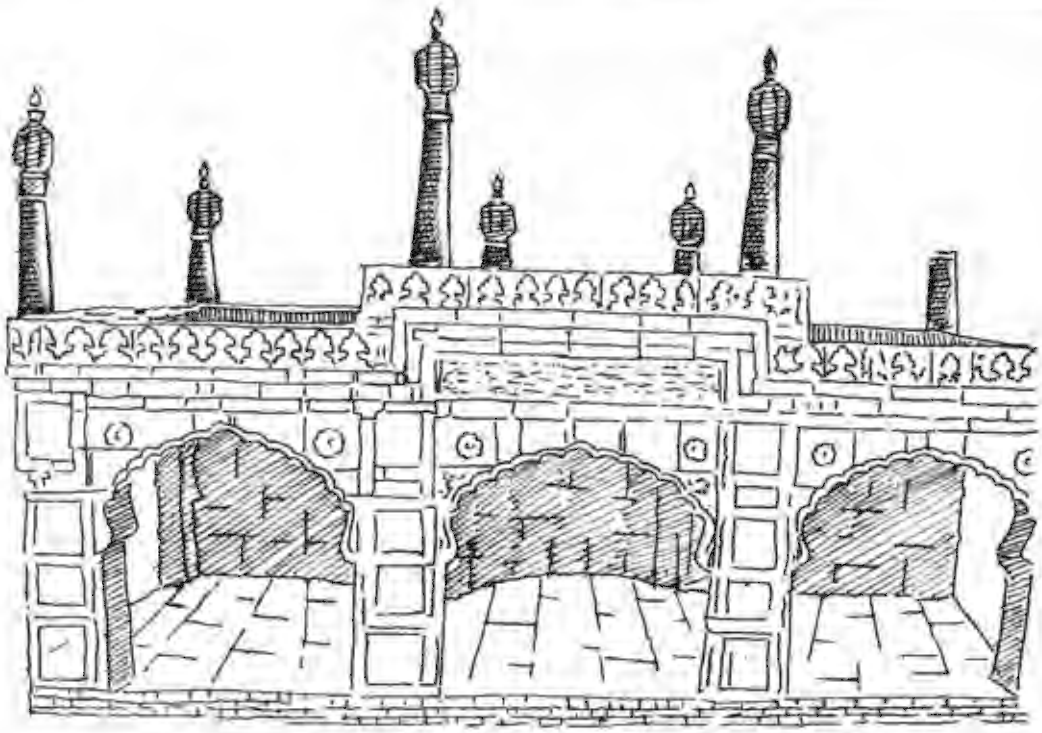

مسجد شاه جهان در باغ بابر

(عکاسی: رابرت میکرو)

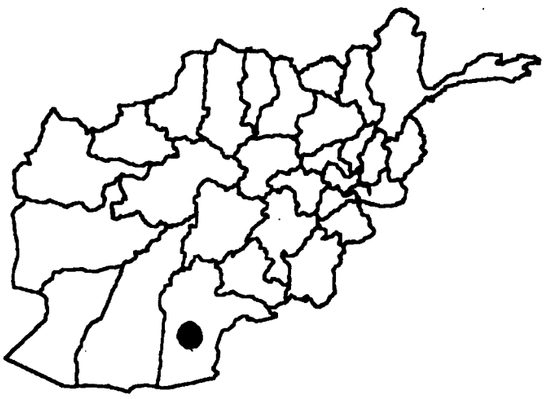

چهل زینهٔ کندهار

بر فراز ویرانه های شهر قدیمی کندهار سلسله کوههای ناهمواری قرار دارد. در انتهای یکی از آنها ،در بین سنگ اطاقکی به فرمان امپراطور بابر تراشیده شد. کار اعمار این اطاقك در سال ۹۲۸هـ ق زیر نظر شهزاده فیروز بخت آغاز گردید و در سال ۹۳۷هـ ق به پایهٔ اکمال رسید. کتیبهٔ- حاوی شرح حال فتوحات امپراطور و تصرف دهلی توسط وی، و نیز اعمار این اطاقك سنگی- موجود است.

یك رشتهٔ تند چهل پته یی انسان را به اطاقکی راهنمایی میکند که توسط دو شیرسنگی محافظت میگردد.

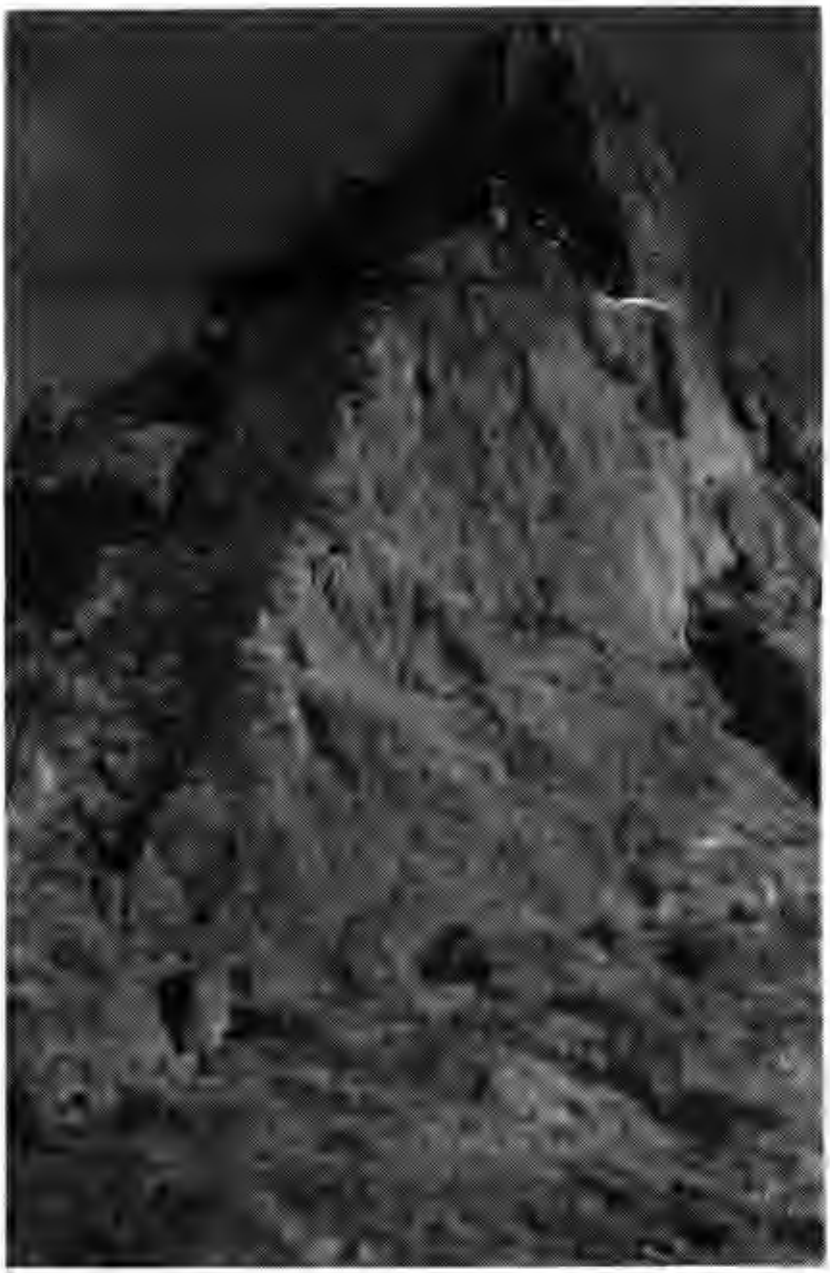

چهل زینهٔ کندهار

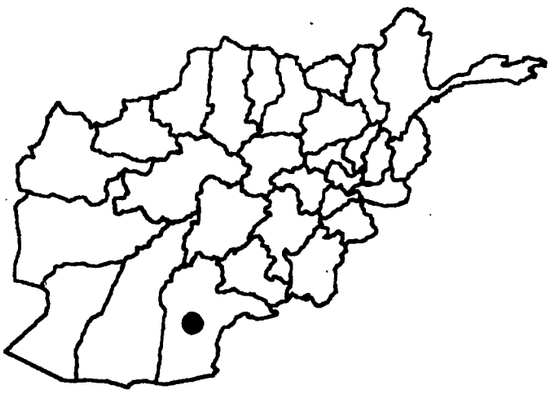

زیارت احمد شاه بابا

کندهار

تاریخیترین آبدهٔ موجود در کندهار مزار احمد شاه درانی است که از روی محبت احمد شاه بابا خوانده میشود. وی بر امپراطوریی حکمروایی داشت که قلمروش تا کشمیر امتداد مییافت. پایتخت این امپراطوری شهر کندهار بود.

این عمارت پرشکوه هشت ضلعی با رواقهای متعدد دارای برجسته گی و فرورفته گی متباین، تزیین گردیده است. داخل کمانها و طاقهای اصلی به طرز ماهرانه یی به شکل شبکه آراسته شده اند.

در مقایسه با داخل ساختمان که به طرز عالیی رنگ آمیزی گردیده با گلهای طلا کاری شده آراسته شده، نمای بیرونی خیلی ساده است.

زیارت احمد شاه بابای درانی

(عکاسی: حفیظ آشنا)

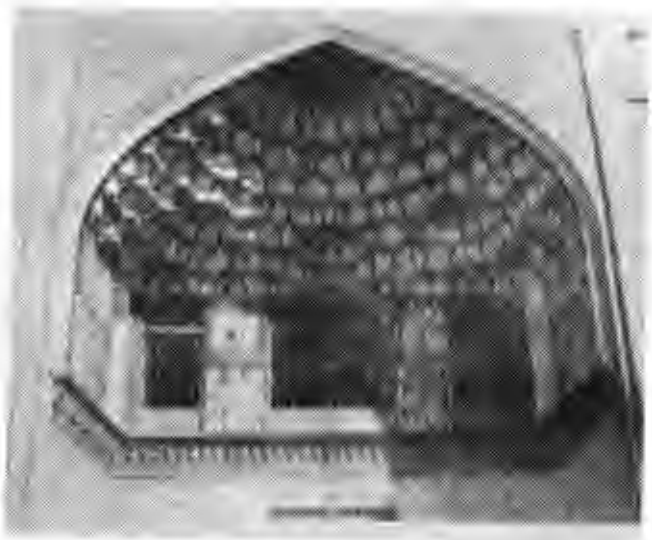

تزیینات داخلی رواق زیارت احمد شاه بابا

(عکاسی: ویلیم برکونیست)

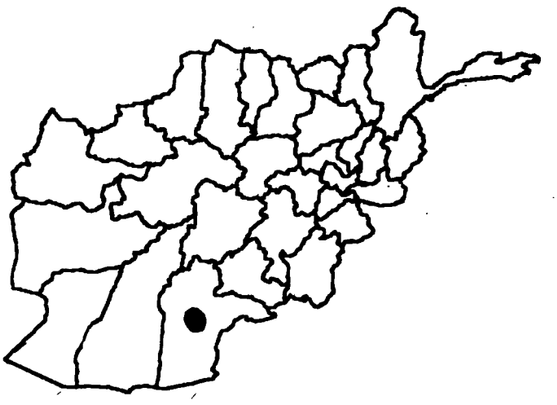

زیارت میرویس

کندهار

با غیچه ها و باغهای کوکران در حدود هشت کیلومتری غرب کندهار در کنار جادهٔ منتهی به هرات و در نزدیکی دریای ارغنداب واقع شده است. در همین جا بود که میرویس هوتك در سال ۱۷۰۹م استقلال از حاکمیت فارس را اعلام کرد.

آبدهٔ کنونی برفراز مقبرهٔ میرویس در عصر نادر خان (۳۳ ۱۹۲۹م) اعمار گردیده است. این ساختمان به گونهٔ زیارت احمد شاه بابا تعمیر شده است.

زیارت میرویس هوتك

(عکاسی: بردهنسن)

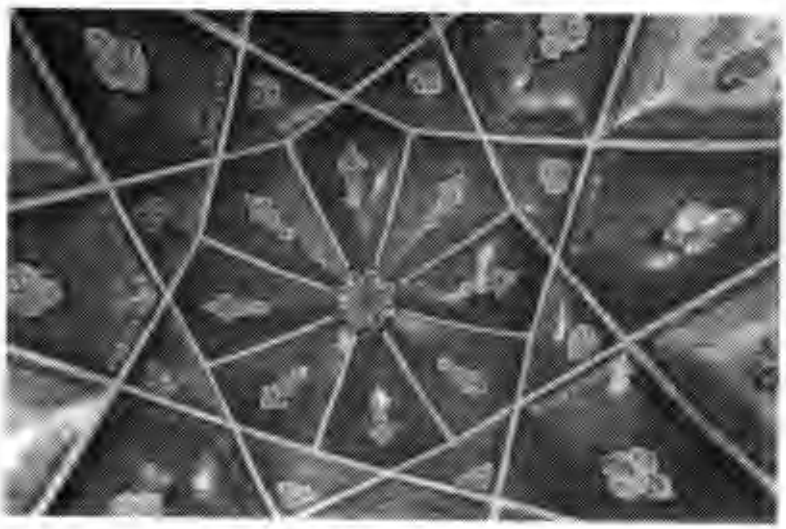

نقاشیهای داخل گنبد

(عکاسی: بردهنسن)

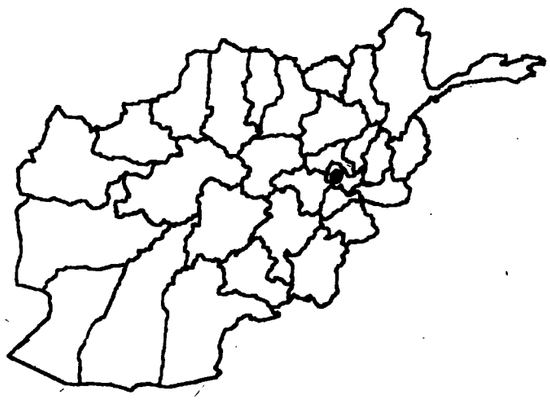

مقبرهٔ تیمورشاه

کابل

تیمورشاه پسرِ احمدشاه درانی در سال ۱۷۷۶م پایتخت را از کندهار به کابل منتقل ساخت.

مقبرهٔ وی در کابل، از لحاظ ساختمان شبیه مقبرهٔ پدرش در کندهار، است. این مقبره در سال ۱۸۱۶م اعمار گردیده، ولی کار آن هرگز به پایان نرسید.

آرامگاه تیمور شاه در کابل

(عکاسی: افچا)

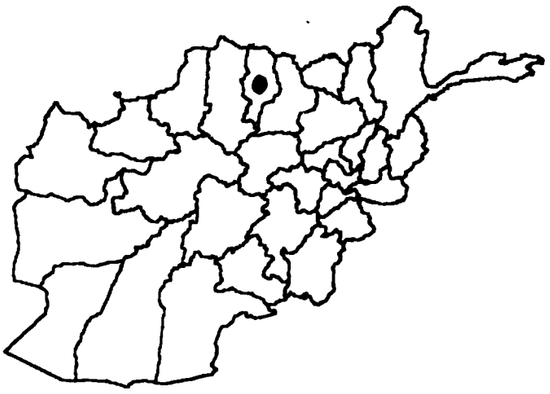

تخـِت پل

اغلب يك نمای بيرونی ساده نميتواند نمايانگر عظمت و شكوه درونی باشد.

اين مسجد سادهٔ گلين دارای تزيينات عالی داخلی است. رنگ آميزيها از نوع كارهای هنری ايست كه در اواخر قرن نزدهم محبوبيت و مقبوليت يافته بود.

اين مسجد امروز به صورت متروك در زمين هموار قرار دارد.

زمانی بزرگترين مسجد جامع شهر تخت پل به شمار ميرفت. اين شهر در سال ۱۸۵۵ زمانی كه افضل خان نايب الحكومهٔ پدرش امير دوست محمد خان در تركستان افغانی بود، توسط وی تهدابگذاری شد. جای تأسف است كه ديده ميشود چنين اثر هنری مورد بی توجهی قرار گرفته و رو به نابودی گذارده است.

مسجد تخت پل

(عکاسی: نانسی دوبری؛ رسامی دوباره از: پاوند)

نقاشیهای داخل مسجد تخت پل

(عکاسی: نانسی دوبری رسامی دوباره از: پاوند)

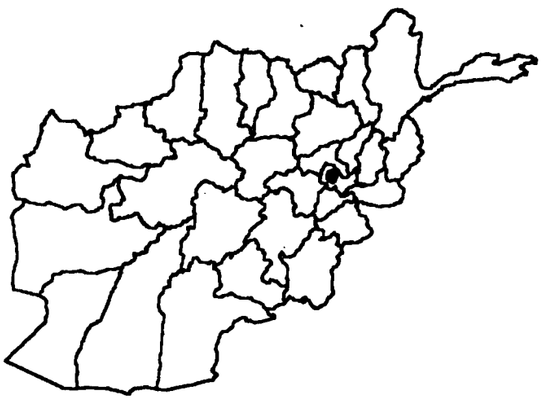

قرن نزدهم

کابل

در اواخر قرن نزدهم، اعمار ساختمانهای هیبتناك و سنگین از مد افتاده بود.

البته، امیر عبدالرحمن در اعمار قصرها حریص بود. وی کثرت ستونها و طاقهای پرشکوه را در ساختمانهایی که خود طرحریزی میکرد، میپسندید.

همچنان وی علاقهٔ شدیدی به گچبری کنده کاری شده و سقفهای منقش داشت که با آن بخش درونی و بیرون های فرعی را می آراست. سقفهای منقش و گچبری همانند رنگ آمیزی تخت پل، امروز یك صنعت بیهوده به شمار میرود.

قصر باغ بالا

(عکاسی: نویس دوپری)

دروازهٔ شهر آرا

(عکاسی: نانسی دوپری)

تزیینات گچ کاری شدهٔ گلستان سرای (کابل) (عکاسی نانسی دوپری رسامی دوباره از: پاوند)

قرن بیستم

کابل

در قرن بیستم سبك معماری غربی متداول شد. امان الله خان شیفتهٔ اعمار قصر بود و از دگران میخواست که از سبك وی پیروی کنند. درین زمان معماران فرانسوی، آلمانی، اطریشی، ایتالیوی و پولندی جهت کار، به کابل آمدند.

جذابترین ساختمان این دوره قصر دارالامان است که به سبك معماری قرن هژدهم فرانسه اعمار گردیده بود، این قصر محور پایتخت جدیدی در دارالامان میباشد. سنگ تهداب این قصر در سال ۱۹۲۳م گذاشته شده، ولی قبل از این که کار اعمارش به پایان برسد، پادشاه در سال ۱۹۲۹م تبعید گردید.

علیا حضرت مادر امان الله، مسجد شاه دو شمشیره را به سبك ترکی اعمار کرد.

قصر دارالامان در کابل

(عکاسی: ناتسی دویری)

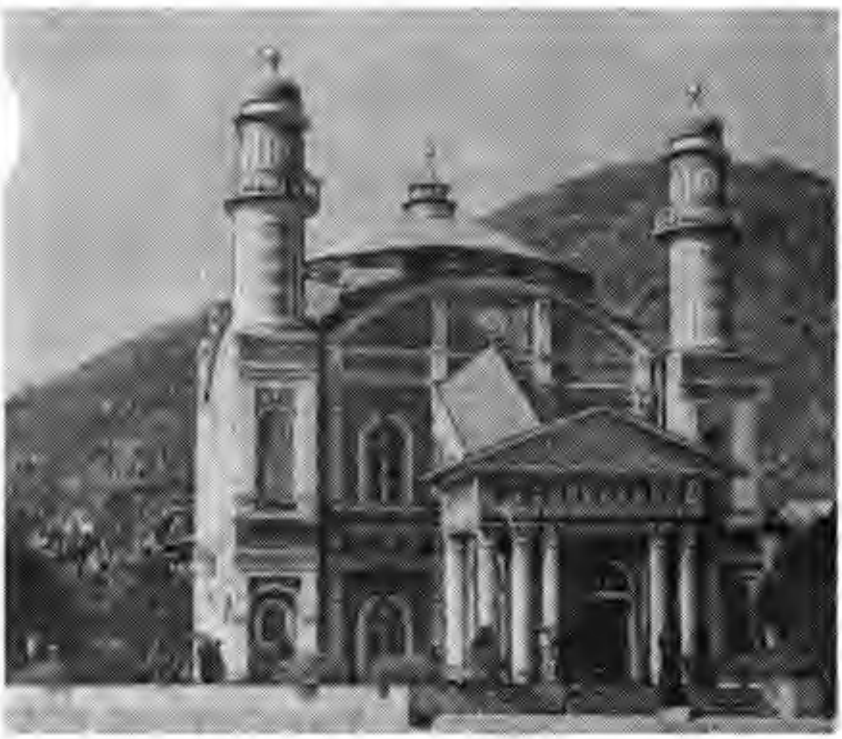

مسجد شاه دوشمشیره در کابل

(عکاسی: لویی دویری)

PROPERTY OF ACKU 7775

پغمان

انواع مختلف معماری غربی در پغمان به‌مشاهده میرسد. در این جا افزون بر منازل شخصی بومی، یك قهوه خانه، یك تیاتر، یك هوتل، یك شفاخانه و دگر ابنیهٔ عمومی ساخته شد. این ساختمانها توسط معماران کشورهای مختلف، و نیز خود افغانان طرحریزی شده بودند.

همهٔ این ساختمانهای شخصی و عامه بایستی مطابق به مقررات نظامنامه های چهار گانهٔ تعمیرات افغانستان، که در سالهای ۱۹۲۲ و ۱۹۲۳ نافذ گردیده بودند اعمار میشدند.

طی چند سال اخیر، همهٔ این ساختمانها به کلی و یا قسماً ویران گردیده اند.

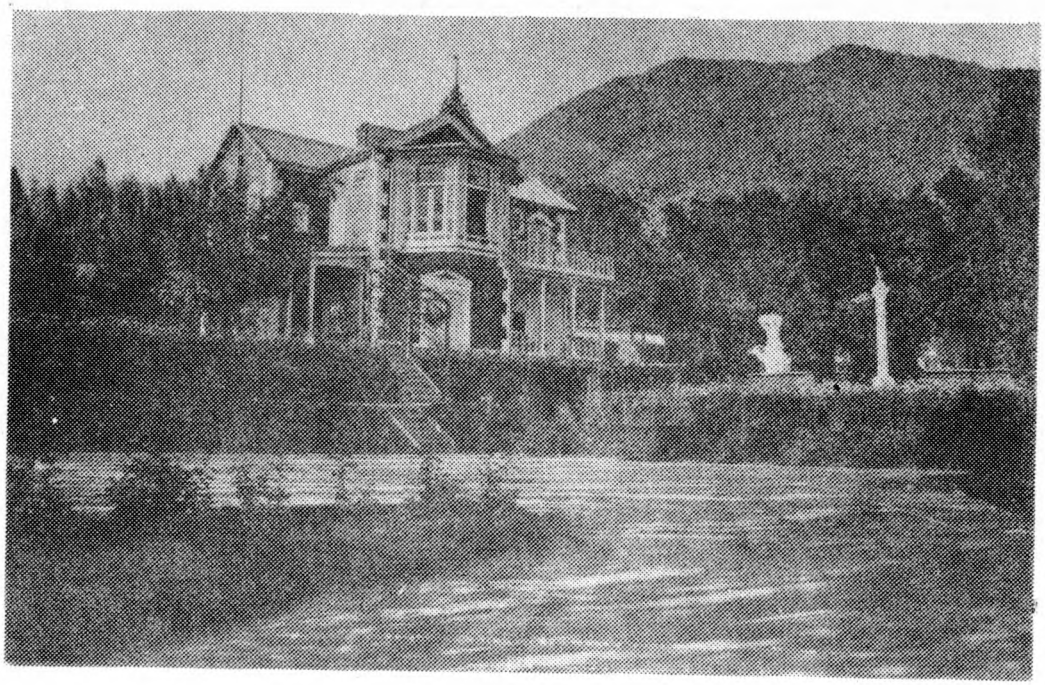

کوتی سرخ بالا باغ پغمان

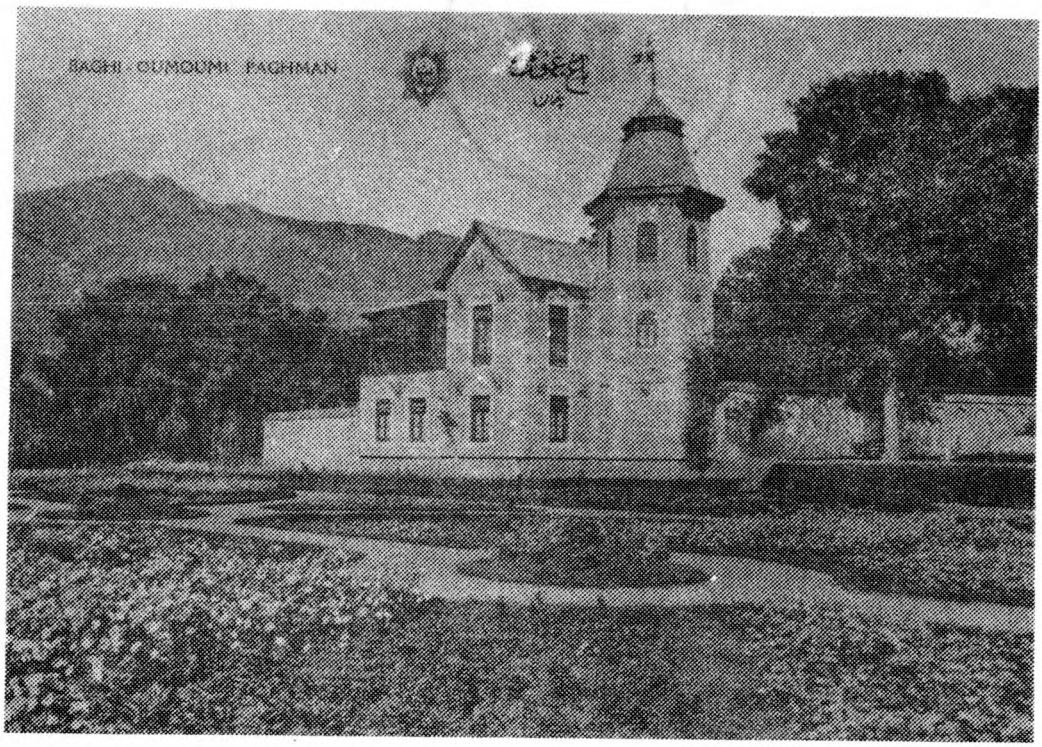

باغ عمومی پغمان

در بارهٔ نویسنده

میرمن نانسی هچ دوپری همسر لویس دوپری فقید است. دوپری فقید باستانشناسی بود که در ساحه های ما قبل التاریخ حفریات و کاوشهایی انجام داد.

میرمن نانسی دوپری در ریاست گرځندوی افغانستان ایفای وظیفه میکرد. کتابهای راهنمایی که وی به لسان انگلیسی نوشته است تاریخ و مردم افغانستان را - به جهانگردانی که از سراسر جهان به این کشور میآمدند- معرفی میکرد.

نویسنده از تمام عکاسانی که نتایج کارشان دراین رساله بازتاب یافته است صمیمانه سپاسگزاری میکند. پشتیبانی و توجه آنان به ثبت حالت کنونی آبدات تاریخی افغانستان سهم مهمی در معرفی و نگهداشت میراثهای فرهنگی افغانستان دارد.

ARIC
B
1.54
DUP
7775 p.2

کتابخانه سیار اریک

توانا

مرکز منابع نشراتی و اطلاعاتی اکبر

از سلسله نشریات کتابخانه سیار اریک

نمبر مسلسل ۴